DİVANÜ LÛGAT-İT-TÜRK'TE GEÇEN ŞİVE SÖZCÜKLERİYLE ANLAMLARININ DİZİNİ

aba (Tibet) baba
aba (Kıpçak) ayı
aba (Oğuz) ana
açı (Barsgan) yaşlı kadın, hanım nine
adak (Kıpçak) ayak
adıg (Oğuz, Kıpçak, Yağma) ayı
adın (Çiğil) başka, diğer, ayrı
adruk (Oğuz) başka, diğer
aftabı (Oğuz) kova
agıl (Oğuz) ağıl, koyun yatağı, koyun pisliği
aḫsamak (Yemek, Yabaku) aksamak, topallamak
ajun (Çiğil) dünya, âlem
ak (Oğuz) ak, beyaz
ak sakal (Oğuz) saçı sakalı ağarmış, kocalmış
alduzmak (Oğuz) malını elinden aldırmak, sayılmak
alıg (Oğuz, Kapçak) kötü, fena, alık
alık (Oğuz) kuş gagası
alma (Oğuz) elma
aluk (Oğuz) kel, dazlak, kaba, haşin
andag (Çiğil) böyle, öyle, o kadar
andan (Oğuz) ondan, ondan sonra
anğ (Oğuz) yok, değil
anğlamak (Oğuz) anlamak
ap (Oğuz) nefi eki gibidir
apa (Karluk, Türkemen) ana
arık (Barsgan) çadır örtüsü
armagan (Oğuz) hısımlara doyumluktan verilen belek
arsu (Oğuz) değersiz şey
aruk (Kıpçak) yorgunluk
ast (Çiğil) sokak
aşak (Oğuz) dağ gibi
aşatmak (Oğuz) yemek yedirmek
aşlık (Oğuz) buğday
av (Oğuz) av
ayak (Oğuz) çanak, kâse, kadeh
aybanğ (Çiğil) kel
ayıg (Oğuz, Kıpçak, Yağma) ayı
ayluk (Oğuz) öyle
ayluk ayluk (Oğuz) öyle öyle
ayrık (Oğuz) ayrık otu
ayruk (Oğuz) başka, ayrı
azak (Bulgar, Kıpçak, Suvar, Yemek) ayak

bakırmak (Oğuz) bağırmak
bal (Kıpçak, Oğuz, Suvar) bal
balçık (Oğuz) balçık, sıvık çamur
balık (Uygur) kale, şehir
balıklanmak (Argu) çamurlanmak
balıklanmak (Uygur) bir yerde kale yapılmak
balıklıg (Argu) balığı olan, balıklı
banzı (Kençek) bağ bozulduktan sonra asmaların üzerindeki üzüm kırıntıları
bart (Oğuz) su içilen bardak
başak (Çiğil) pabuç
başmak (Kıpçak, Oğuz) pabuç
başmaklanmak (Oğuz) pabuç sahibi olmak
baştar (Argu) orak
bayık (Oğuz) doğru söz
baynak (Oğuz) pislik, gübre
béklenmek (Oğuz) bekişmek, sağlamlaşmak, kapanmak, kapatılmak
békleşmek (Oğuz) beklemekte, gözetlemekte, yardım etmek
béketmek (Oğuz) bekletmek, gözettirmek
bekmes (Oğuz) pekmez
bél (Çiğil) bel
bél kılmak (Çiğil) bir kimseye dileğinden çok yemek vermek
bén (Oğuz, Kıpçak, Suvar) ben
bének (Argu) tane, habbe
bi (Oğuz) böy denen böcek
bildüzmek (Oğuz) bildirmek, öğretmek
biste (Tuḫsı, Çiğil, Yağma) tecimeni evinde konuklatıp onun mallarını satıveren ve koyunlarını toplayan ve tecimen giderken yirmi koyunda bir alan şahıs
bitig (Oğuz) muska, afsun, üfrük
bitrik (Argu) fıstık
bok (Oğuz) bok
boklamak (Oğuz) boklamak, pislemek
boşanmak (Argu) kadın boşamak
boşatmak (Argu) kadın boşatmak
boşumak (Argu) boşamak
boy (Oğuz) boy, ulus, kavim, kabile, aşiret, hısım
boy (Oğuz) yenilen bir ot, poy otu
boyun (dh>y olan lehçelerde) boyun
buşak (Oğuz) içi sıkıntılı, mükedder
butik (Kâşgar) küçük testi, kırba, boduç
buyurmak (Oğuz) buyurmak, emretmek
bük (Argu) köse, bucak
bütmek (Kıpçak) yaratılmak, doğmak

çagı (Argu) gürültü
çaha (Kençek) çakmak

çaḫşak (Karluk) kurutulmuş, kaysı, üzüm gibi meyveler
çakmak (Oğuz) eriştirmek, kışkırtmak
çakrışmak (Oğuz) çağrışmak
çalturmak (Oğuz) yere çeldirmek, yere çaldırmak; aratmak aramasını emretmek, işittirmek için çağrılmak.
çanak (Oğuz) kap kaçak
çapılmak (Uygur) boynu vurulmak
çapıtmak (Uygur) vurdurmak
çapmak (Uygur) vurmak
çapturmak (Uygur) boyun vurdurmak
çarun (Yağma) çınar ağacı
çaşır (Oğuz) çadır
çat (Oğuz) kuyu
çatır (Köçe) nışadır
çatmak (Oğuz) kuzuyu koyuna katmak
çavlı (Kençek) ateş yakılan meyve kabukları
çefşeng (Çiğil) koyun kırpılan makas, kırkı
çekek (Çiğil) çiçek hastalığı
çekük (Oğuz) çekik
çekürge (Oğuz) çekirge
çer (Oğuz) vakit
çerig (Oğuz) her şeyin karşısı herşeyin vakti, sırası
çerlik (Oğuz) vakit
çeşkel (Kençek) çanak çömlek
çetmek (Oğuz) erişmek
çétük (Oğuz) kedi
çıgan (Argu) fakir, yoksul
çigit (Argu) pamuk çekirdeği
çil (Oğuz) çirkinlik, çil
çobulmak (Itlık) elmanın yarısı, bir şakı, elma kakı
çok (Oğuz) kötü
çömçe (Oğuz) kepçe, çömçe
çöŋek (Çiğil) çömçe, kutu
çufga (Kıpçak, Oğuz) kılavuz, başbuğ
çunmak (Oğuz, Kıpçak) yıkanmak
çünük (Yağma) çınar ağacı

dag (Argu) yok, değil
dakı (Oğuz) dahi
déde (Oğuz) baba
déve (Oğuz) deve
dünüşge (Kençek) sülüklü pancar denen sebze

ékin (Oğuz) çiftlik, ekin ekilen yer
éldrük (Barsgan, Uç) üzerlik otu ve tohumu
élkin (Kıpçak, Oğuz) konuk, misafir, yolcu, seyyah
ém (Kıpçak, Oğuz) kadının dişilik aygıtı
émet (Oğuz) evet
émdi (Oğuz) şimdi
émir (Oğuz) kırağı, sis
éndek (Oğuz) satıh, bir nesnenin üst yanı, dam
épmek (Kıpçak, Oğuz, Tuḫsı, Yağma) ekmek
étrek (Oğuz) rengi kızıla çalan sarı adam
év (Oğuz) ev
évet (Kıpçak, Tuḫsı, Oğuz, Yağma) evet, peki
éyle (Oğuz) öyle

gizri (Argu) havuç

hana (Kençek, Ḫotan) ana
hata (Kençek, Ḫotan) ata
hamur (Oğuz) bey, emir
handa (Kıpçak, Oğuz) nerede
hız (Kıpçak, Oğuz) kız
hayu (Kıpçak, Oğuz) hangi, hani

ılıg (Kıpçak, Oğuz) ılık

idiş (Argu, Oğuz, Tuḫsı, Yağma, Yemek) tas, bardak, tencere gibi her çeşit kap
ilik (Oğuz) ilik
imir (Oğuz) aydınlıkla karanlığın birbirine karışması
imtili (Çiğil) düşünüp taşınılmadan birdenbire yapılma
iŋek (Oğuz) kaplumbağanın dişisi

kadık (Argu) ağaçtan oyulmuş nesne
kamak (Yağma) sandığa koymak
kanak (Argu, Bulgar) kaymak
kanu (Argu) hangi, hangi şey
karaklamak (Yağma) yol kesip mal almak
karılmak (Oğuz) karışmak, karılmak
karınça (Oğuz) karınca
karınçak (Oğuz) karınca
karıt (Türkmen) sövme, küfür
karmak (Oğuz) taşmak
karturmak (Oğuz) kardırmak, karıştırmak
kat (Yemek, Kıpçak, Kay, Tatar, Çomul) "mugaylan" dikeni meyvesi, dikenli şeylerin meyvesi
katkıç (Argu) çıyana benzer bir böcek
katlanmak (Kıpçak, Oğuz, Yemek) meyvelenmek
katut (Barsgan) kak, yarma
kayın (Oğuz) kardeş, hısım ve akraba
kayıŋ (Oğuz) kayın ağacı
kayır (Oğuz) kum
kaytarmak (Oğuz) yöneltisinde döndürmek, çevirmek
kazın (Kıpçak) kayın, dünür, hısım

kéçe (Oğuz) gece
kéçi (Oğuz) keçi
kélmek (Argu) gelmek
kéldüm (Argu) geldim
kéleçü (Oğuz) söz
kéltürmek (Oğuz) getirtmek
kémi (Oğuz, Kıpçak) gemi
kéndük (Kençek) küp gibi topraktan yapılan büyükçe bir kap
kénpe (Kençek) bir ot adı
kéregü (Türkmen) çadır, kışlık ev
kérem (aşağı ve yukarı Çin lehçeleri) izbe
kérey (Oğuz) saç tıraş eden ustura
kériş (Oğuz) üstüne çıkılabilen dağ tepesi
kéritmek (Karluk) havlatmak, ürdürmek
kérmek (Karluk) ürümek, havlamak
késter (Uç) saksı
kétü (Kıpçak) çolak
kévli (Kençek) ırmak ağzı
kıftu (Çiğil) makas, kırkı
kırnak (Yabaku, Kay, Çumul, Basmıl, Oğuz, Yemek, Kıpçak) cariye
kibe (Oğuz) az zaman, kısa zaman
koç (Oğuz) koç
kon (Argu) koyun
konşı (Oğuz) komşu
konuklamak (Oğuz) konuk etmek
koru (Kıpçak) kendine "demir dikeni" adı verilen bitkinin "pıtrak" denilen meyvesi
koş (Argu) herhangi bir şeyin çifti, eşi
kova (Oğuz) kova
kovuz (Oğuz) cin çarpması eseri
kök (Oğuz, Kıpçak) kök, asıl
kökleşmek (Bulgar) hısımlıkla bağlanmak
könmek (Argu) yanmak
köpçük (Oğuz) eğerin ön ve arka yastıkları
körke (Kençek) ağaçtan yapılmış tabak
közünmek (Argu) görülmek
kuçgundı (Çiğil) soğan
kuduzlanmak (Argu) dul karı ile evlenmek
kum (Çiğil) kum
kur (Oğuz) kuru
kurman (Oğuz, Kıpçak) gedeleç, yaylık, yay kabı
kurt (Oğuz) yırtıcı hayvanlardan olan kurt
kuşgaç (Oğuz) insanı ısıran küçük, kara bir hayvancık
küdmek (Oğuz) durmak, beklemek, gözlemek, gütmek
kümürgen (Oğuz) dağ soğanı
künçek (Oğuz) yaka, urba yakası
küsmek (Oğuz) küsmek
küvük (Çiğil) erkek kedi
küvük muş (Çiğil) erkek kedi

la (Oğuz) işin tahakkukunu ve bitmesini gösterip fiiller sonuna gelen bir edat
lav (Bulgar) mühür mumu
liş (Çiğil) salya, balgam
luçnut (Kençek) imece, buğday ve buğdaya benzer şeyleri temizlemekte, köylülerin yardımlaşması

mandar (Oğuz) ağaçlara sarılan bir bitki, sarmaşık
maraz (Argu, Yağma) ücretle çalışan adam, irgat
méndiri (Çiğil) gelin ile güveyinin başlarına geceleyin saçı saçmak için toplanılan yer
mıngar (Oğuz) pınar, su gözü
muguzgak (Argu) bal arısına benziyen bir sinek
muş (Çiğil) kedi
mükim (Türk) kadın pabucu
mükin (Türk) kadın babucu
mün (Türk) çorba

namıja (Çiğil) kadının kız kardeşinin kocası, bacanak

oba (Oğuz) oba
ogla (Argu) genç, yiğit
ogur (Oğuz) karşılık, ivaz
ogur (Oğuz) hayır ve bereket
ogurlanmak (Oğuz) bağışlananın karşılığı verilmek
oŋğ (Çiğil) sağ, solun karşıtı
osuglamak (Kençek) hile ile kilit açmak
otamak (Yağma, Yemek) ısınmak, odun yakmak
otran (Yağma) don, elbise
oyuk (Oğuz) hayal, belge, bostan höyüğü

öd (Oğuz) duvarda ve ağaçta delik
ölsemek (Çiğil) ölmek istemek
öndürmek (Uygur) yöneltmek
önmek (Uygur) gitmek
öŋğ (Oğuz), ön, önce, öndür
örçük (Oğuz) örülmüş saç
ören (Oğuz) her şeyin kötüsü
örgen (Oğuz) urgan
ötki (Çiğil) ivaz, bedel, karşılık
ötünç (Oğuz) ödünç
öyez (Oğuz) öyez, övez, bir çeşit sivrisinek
öyle (Oğuz) öğle vakti
özi (Çiğil) iki dağ arasındaki yol, geçit

pamuk (Oğuz) pamuk
perçem (Oğuz) alâmet, belge

sag (Oğuz) sağ, tatlı, iyi
sag (Oğuz) akıl, zeyreklik, anlayış
sagurmak (Karluk) suyunu sızdırarak keş haline getirmek
sagurmak (Barsgan) tükürmek
saht (Oğuz) eğerlere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş işleme
salturmak (Oğuz) saldırtmak
saman (Çiğil) saman
samda (Çiğil) ayağa giyilen sandal
sasık (Uç) saksı
satgaşmak (Oğuz) sayışmak, ödeşmek
satlanmak (Çiğil) cesaret göstermek, cüret etmek, atılmak
savaşmak (Oğuz) savaşmak, çarpışmak
savcı (Oğuz) hısım ve dünürler arasındaki elçi
séçe (Oğuz) serçe kuşu
séŋgek (Oğuz) ağaçtan oyulmuş su kabı
sırım (Oğuz) sırım
sık (Oğuz) az
sımsımrak (Çiğil) bir çeşit yemek
sınık (Oğuz) sınık, kırılmış
sırt (Oğuz) bayır, yokuş, sırt, küçük dere
sırtlamak (Oğuz) küçük bir dereden yukarı çıkmak
sin (Kençek) sen
sipüt (Kâşgar) karabiber, kimyon gibi yemeğe katılan bir ot
sogut (Karluk) ekşi sütten yapılan peynir
sokmak (Oğuz) sokmak, delmek, döverek inceltmek, toplamak
sormak (Oğuz) sormak, aramak
sögüş (Oğuz) kebap etmeğe yarar oğlak veya kuzu
sökel (Oğuz) hasta
sökti (Barsgan) kepek
sukurmak (Uç) yıkanmak
sulak (Kıpçak) dalak
susgak (Karluk, Kıpçak) kendisiyle su ve benzeri şeyler daldırılarak alınan nesne
suvuk (Kıpçak) ağaç ve kuyruk gibi şeylerin up uzun ve çırıl çıplak kalmış hali
suyran (Oğuz) minare ve buna benzer şeyler gibi uzun olan her nesne
sürçek(Oğuz) gece toplantısı, müsamere

şav (Uç) Uç'ta biten ve elbise temizlenen çöven gibi bir ot
şebeng (Çiğil) küçük demir çubuk, demir baston
şenbuy (Kençek) başka bir davetten sonra geceleyin gidilen içki ziyafeti
şın (Çiğil) sedir
şünük (Yağma) çınar ağacı
şüt (Hotan) soy, asıl

takuk (Türkmen) horoz
takuklug (Oğuz) tavuklu
talak (Kıpçak) dalak
tamak (Oğuz, Kıpçak) boğaz
tamar (Oğuz) damar
tang (Argu) elek
tapçang (Kençek) erişilemeyen üzüm salkımlarını kesmek için toplayanın üzerine çıktığı sofra biçiminde üç ayaklı bir nesne
Tarḫan (Argu) İslamlık'tan önce kullanılan bir ad
tas (Oğuz) her nesnenin kötüsü, bayağısı
taşıkmak (Yağma Tuḫsı, Kıpçak, Yabaku, Türkmen) dışarı çıkmak
Tat (Tuḫsı, Yağma) tat, yabancı, Müslüman olmayan, Uygur
tavar (Oğuz) mal, davar
teginmek (Çiğil) bir büyük adamın yanına gelmek veya oradan gitmek
tegül (Oğuz) değil
telü (Oğuz) ahmak
temürken (Oğuz) ok temreni
tengelgüc (Oğuz) dölengeç kuşu
terinçek (Oğuz) iki parçadan yapılan kadın carı
terüng (Oğuz) engin, geniş, derin (yalnız su için)
tes (Oğuz) obartma edatı
tes tegirme (Oğuz) des değirmi
teve (Oğuz, Kıpçak, Suvar) deve
tılak (Çiğil) kadının kadınlık aygıtı, avret yeri
togrıl (Kençek) et ve bağırsakla doldurulan bağırsak, bumbar dolması
tokımak (Oğuz) insan dövmek
tokınmak (Oğuz) insan dövülmek
tokulmak (Oğuz) adam dövülmek
tögi (Oğuz) darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan öz
töl (Oğuz) yavru, döl
tönmek (Oğuz) dönmek
törütmek (Oğuz) bir şey takdir veya islah edilmek
tözmek (Kıpçak) soğuktan acıkmak
tudrıç (Argu) fışkı
tugrag (Oğuz) tuğra
tugraglanmak (Oğuz) tuğra ile mühürlenmek
tuldramak (Oğuz) her hangi bir şey, her yanından dağılmak

tulun (Oğuz) kulakla ağız arasındaki kemik
tümrük (Oğuz) dümrük, def
tümse (Argu) minber
tünek (Barsgan) hapishane, zindan
tüşrüm (Argu) eğrilmiş ip yumağı
tüvek (Çiğil) patlangıç

uç (Oğuz) bir nesnenin tükenmesi, bitmesi
uçan (Kıpçak) iki yelkenli gemi
ud (Çiğil) sığır, öküz
ujlaŋ (Oğuz) kaya keleri
ulıç (Karluk) erkek çocuklara sevgi bildirmek için söylenen bir kelime
uluş (Çiğil) köy
uluş (Argu) şehir
uma (Tibet) ana
urga (Argu, Oğuz) büyük ağaç
urra (Oğuz) erkeklerde olan kasık yarıklığı, kavlıç
us (Oğuz) hayır ve şerri ayırt ediş
usmak (Oğuz) sanmak
utanmak (Oğuz) utanmak
utunç (Oğuz) utanılacak iş

übgük (Çiğil) ibibik kuşu
ügürmek (Oğuz) deve üzerine iki taraflı yükletilerek içerisine binilen sepet ve benzeri şey
ütrük (Oğuz) hileci, ütücü adam
üyük (Oğuz) tepe gibi yüksek olan yerler

yaba (Oğuz) yaş ve ıslak olan her hangi bir şey
yabakulak (Yabaku, Yemek) baykuş
yafa (Oğuz) sıcak, kuytu
yafa yer (Oğuz) sıcak kuytu yer
yag (Oğuz) yağ, iç yağı
yalafar (Uygur) insanlar arasında elçi
yalgu (Oğuz) ahmak, beyinsiz adam
yalŋuk (Oğuz, Kıpçak, Suvar) cariye
yaŋa (Oğuz) herhangi bir ırmağın, bir yanı geçesi
yaratmak (Oğuz) oranlamak, oranlayıp yapmak, kendinden uydurmak
yarmakan (Oğuz) armağan
yartmak (Uygur) para
yas (Oğuz) ölüm, helâk
yasık (Türk) gedeleç
yavlak (Oğuz) kötü, fena, **değersiz,** yavuz, düşkün, herşeyin kötüsü
yayguk (Kıpçak) kısrağın meme uçları
yazak (Yağma) otlak
yazguk (Kıpçak) kısrağın meme uçları
yazıgçı (Oğuz) yazıcı, hısımlar arasında mektup getirip götüren elçi.
yazmak (Oğuz) yazmak
yémet (Yağma, Tuḫsı, Kıpçak, Oğuz) evet
yéngeç (Oğuz) yengeç
yérmek (Oğuz) yermek, beğenmemek, iğrenmek, zemmetmek, hakir görmek
yıdıg (Kâşgar) kötü kokan her şey
yıdıg ot (Kâşgar) üzerlik otu
yış (yuş) (Oğuz) sıkışma
yigde (Oğuz) iğde
yogdu (Türk) devenin çenesi altındaki uzun tüyler
yorıgcı (Oğuz) hısımlar, dünürler arasında gelip giden adam
yorınca (Oğuz) yonca
yubakulak (Yabaku, Yemek) sıtmadan titreme
yubılamak (Oğuz, Kıpçak) aldatmak, hile yapmak, al etmek
yuḏug (Kençek) çocuklara sövülen bir kelime
yumgak (Uç) yumak, yuvarlanan ve yuvarlak olan her şey
yumgak tana (Uç) yuvarlak tane, kişniş
yumurlanmak (Oğuz) toplanmak
yunmak (Türk) yunmak, yıkanmak
yung (yüng) (Argu, Yağma, Karluk) yün, yün sümeği, pamuk
yuplamak (Oğuz) hile yapmak, al etmek
yura (yüre? yöre) (Oğuz) yöre, çevre, bir şeyin etrafı
yuş (Oğuz) sıkışma
yutmak (Oğuz, Kıpçak) yutmak
yügrüg (Oğuz) koşucu, geçici, yügrük
yügrüg bilge (Oğuz) bilgin, akıllı, erdemli, udumlu kişi
yüküng (Kıpçak) namaz, ibadet
yüzerlik (Oğuz) üzerlik otu, Peganum harmala

BİBLİYOGRAFYA

Mahmud Koşğariy: *Turkiy Süzlar Devoni (Devonu Lugotit Turk).* Çeviren: S. Mutallibov, 3 cilt, Taşkent 1960–1963

Ğ. Abdurraffmonov va S. Muttallibovlar: *Devonu Luğotit Turk. İndeks-lugat.* (iştiraki va tahriri ostida), Taşkent 1967, 543 sayfa.

C. Brockelmann: *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmud al-Kašgaris Divan Lûghat at-Turk* Bibl. Orientalis Hungarica, Budapest-Leipzig, 1, 1928, VI+252 sayfa.

Sovyet Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü: *Drevnetyurkskiy Slovar',* (Eski Türkçe Sözlüğü), Leningrad, 1969, "Divanı Lûgatı't Türk"teki sözcükler tanıkları ile birlikte bu sözlükte yer almıştır.

Martti Räsänen: *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen,* (Türk Dillerinin Etimoloji Sözlüğü Denemesi), Helsinki, 1969, XVI+533 sayfa. (Divanı Lugati't Türk'teki sözcüklerin etimolojisi bu sözlükte yer almıştır).

Sir Gerard Clauson: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (XIII. Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Etimoloji Sözlüğü) Oxford, 1972, XXXVIII+989 sayfa.